obecnou známost uvésti, že jest sestaven návrh rozvrhu místodržitelstvím a že lze v něj voličům nahlédnouti. Tím by se usnadnila voličstvu možnost dojíti ochrany svých zájmů případným rozkladem hned u zemského výboru, který má ze zákona podati o návrhu své votum; ale i další zakročení voličstva by se tím zabezpečilo pro ten případ, že by ministerstvo vnitra anebo správní soudní dvůr musil spor o rozvrhu v dalším postupu rozhodovati.

K ministerstvu vnitra náleží se odvolati pro případ neshody mezi místodržitelstvím a zemským výborem; správní soudní dvůr pak jest kompetentní přezkoumati rozhodnutí místodržitelské, jež se stalo v srozumění se zemským výborem (viz nález spr. soudn. dv. ze 4. ledna 1893 Budw. č. 6987).

Zbývá zkoumati ještě otázku legitimace k podání stížnosti na správní dvůr soudní. Dle souhlasných nálezů správního dvoru soudního, jest k hájení zájmů prvé skupiny legitimován volič této skupiny (§ 13. zák. o okr. zast.). V tom případě, když by návrh neobsahoval zastoupení této skupiny, legitimována by byla za skupinu I. nastupovati osoba, jež by oprávněna byla v té skupině voliti, kdyby zastoupení došla. Ve II. skupině legitimován jest k hájení její zájmů poplatník, u něhož jsou podmínky práva volebního dle § 15. zák., ať jde o rozmnožení počtu mandátů či o zastoupení skupiny té vůbec. Ve III. třídě legitimováno jest výhradně jen městské zastupitelstvo svými údy a musila by se stížnost státi z řádného jeho usnesení (§ 17. zák.). Ve třídě IV. konečně legitimovány jsou tolikéž obce venkovské samy svými obecními výbory (srov. nález spr. dv. soudního ze 7. března 1902 č. 2198).

Legitimace oprávněných zástupců zájmů určité skupiny ale sahá jen potud, pokud v odpor berou rozvrh z důvodu hájení poškozených zájmů své vlastní skupiny, na což v řízení u správního soudního dvoru zvláště pamatovati nutno, ježto správní soud z úřední povinnosti legitimaci a její meze zkoumá.

V základě rozvrhu, moci právní nabyvšího, stane se vyzvání k volbě vynešením místodržícího (§ 25. zák.). To však již nespadá v rámec této studie.

Dovršení rakousko-uherské nápravy měnové.

Alex. Spitzmüller, Die österr.-ung. Währungsreform.*)

Mezi novými předlohami, jež se týkají rakousko-uherského vyrovnání národohospodářského, byla ohlášena osnova, kteráž pro dovršení díla nápravy měnové stanoví závazek Rakousko-uherské banky k výplatě bankovek hotovými, zůstavuje však konkretní ustanovení doby, kdy se s vyplácením

*) Zvláštní otisk z Zeitschrift für Volkswirtschaft, Socialpolitik und Verwaltung. Vídeň 1902. 118 str.

započíti má, dohodě obou vlád. Není pochyby, že se tímto spůsobem rozřešení vyjadřuje dvojí: jednak úmysl projeviti jaksi autoritativně, že se povinné vyplácení hotovými pokládá za nutný akt dovršení reformy, zákony z r. 1892 zahájené — jednak přesvědčení, že se přítomná chvíle nepokládá za vhodnou pro bezprostředné zavedení výplat hotovými, že však se vůbec stav národohospodářských podmínek a poměrů nepokládá ani za dosti zralý pro stanovení přesné nějaké lhůty. Mohlo by se vzhledem k tomu plánu, ve věci tedy odkladnému, zajisté namítnouti, je-li podobné osnovy vůbec potřebí, ježto jest možno věc vyříditi dvojí souhlasnou krátkou osnovou zákona, až nadejde očekávaný vhodný okamžik v budoucnosti, dnes ještě nejisté, a to tím spíše, protože se vyrovnání uzavírá na deset let a nikterak není jisto, nadejde-li během těchto desíti let okamžik ten také vskutku, anebo vlastně bude-li během těch desíti let určitý okamžik souhlasem obou vlád za vhodný uznán. Leč nelze přece zapříti, že jsou jisté důvody, které nějakého oficiálního projevu o této otázce právě nyní vyžadují. Dnem 28. února 1903 pomine totiž nucený oběh státovek, jejichž stažení již vlastně koncem r. 1902 lze pokládati za ukončené. Do 31. srpna 1903 budou se ještě přijímati (týče se to již jen státovek o 5 a 50 zl.) u státních pokladen při placení, až do 31. srpna 1907 pouze k výměně, načež všeliká jejich platnost pomine. Bylo však úmluvou obojstrannou (dle cís. nař. z 21. září 1899) ujednáno, že se má, jakmile nucený oběh státovek pomine, vyvolati usnesení zákonodárných sborů v příčině započetí výplatami hotovými. Toto jasné ustanovení činí tedy nějaký projev zákonný v řečené příčině nutným. Tím důležitějšími stávají se arci důvody, pro které neuznává se možnosť učiniti na ten čas usnešení i ve věci samé určitější čili jinými slovy: důvody, o jaké se opírá záměr dosti neurčitě odkladný.

Rozbor této otázky tvoří předmět konečných úvah díla v nadpisu k přítomné stati uvedeného, jež pocházejíc z péra vynikajícího úřadníka ministerského, v příslušném oboru také úřadně činného, není asi daleko motivů, které v této nad míru vážné záležitosti panují v lůně samého ministerstva financí rakouského. Spis sám věnován jest zevrubnému vypsání celého dosavadního postupu rakousko-uherské nápravy měnové počínajíc od její přípravy, z části snad bezděčné, zastavením ražby stříbrných mincí kurantních staré měny pro účet soukromý r. 1879 až na nynější stav. Vylíčení to jest přehledné, jasné, všecky podstatné skutečnosti vyčerpávající, pro každého vhodné, kdo není zvláštním účelem nucen prokusovati se obšírným materiálem úřadních zpráv, motivů k osnovám zákonův a jednání parlamentárních, leč i pro speciální studium takové dobré vodítko. Vděku si při tom zajisté zasluhuje autor i proto, že vložil do spisu svého zároveň stručné vypsání reform v oboru měnovém nejnovější dobou provedených ve státech zahraničných — Rusku, Italii, Rumunsku i Japonsku — které vesměs postupovaly rozhodněji než my, ač ne veskrz s výsledkem zcela nepochybným, takže zkušenosti jejich stávají se pro nás poučnými.

Na tomto místě nepokládáme za vhodné podávati nějaký výtah z látky faktové ve spisu uvedené a zpracované; nemůžeme jen opomenouti upřímné chvály spisovateli, který látku dost nepoddajnou dovedl tak pěkně zpraco-

vati a podati své úsudky obraty tak trefnými, že i po stránce ryze formální zasluhuje uznání každého odborníka. Hodláme pozornost obrátiti pouze k obsahu úvahy konečné, jež se přímo dotýká aktuálného problému: otázky terminu pro povinné započetí výplat hotovými. I budiž nám dovoleno předeslati krátký rozhled.

Jest známo, že před podáním prvních osnov zákonných svolány byly zároveň ve Vídni a Pešti v březnu r. 1892 znalecké ankety, kterým byly předloženy určité základní otázky díla nápravy se týkající. Že sluší odklizení papírové měny spojiti s přechodem ke zlatu jako příštímu základnímu kovu měnovému, bylo vlastně již záměrem obou vlád, mělo tehdy již i ve veřejném tisku převážné zastance a také v anketách až na malé výjimky nebylo sporno. Bylo tudíž rozřešiti předem nesnadný úkol tak řečené měnové relace, totiž konkretně řečeno, otázku, které množství zlata má vzhledem k poměrům trhovým býti pokládáno za správný a spravedlivý aequivalent dosavadního zlatého, nebo ještě konkretněji: kolik gramů zlata musí obsahovati nová koruna, aby mohla dle pravidel národohospodářských býti považována za rovnocennou půli zlatého r. m. Tato nejchoulostivější ze všech otázek opravy měnové vyvolala mnoho sporů (v širším obecenstvu ovšem i pochopitelných nedorozumění), neboť následkem zastavení ražby stříbra pro účet soukromý byl od r. 1879 na trhu vůbec pohyb ceny rakouského zlatého, vyjádřené v kursech zahraničných směnek (devis) a mincí (valut), odloupnut od pohybu trhové ceny stříbra ryzího a šlo o to, má-li se za základ výpočtu relace řečené vzíti buď jistý kurs okamžikový nebo průměr bursovních kursů devisových a valutových pro delší či jen pro kratší řadu let prošlých od roku 1879. Leč i do vyřízení tohoto základního úkolu zasahovala nejistota tehdejšího stavu těžby a tržby zlata. Obavy živila nejen skutečnost, že po několik desitiletí již výsledky světové těžby zlata, v polovici devatenáctého století v Severní Americe a v Austrálii mocně vznícené, poznenáhla ubývaly, nýbrž i další okolnost, že zavedením měny zlaté v Německu a jiných státech i zastavením ražby stříbra ve státech dosud bimetalistických, potřeba zlata jako kovu peněžního zároveň rostla a byly o jeho opatřování a zachování vedeny mezinárodní zápasy, jež byly karakterisovány okřídleným slovem »boj o krátkou pokrývku zlatou«. I tak tato nejistota, z níž vyvozovány všecky námitky skeptiků, měla nemalý vliv i v úvahách anketních obranců měny zlaté a došla m. j. výrazu v požadavku, aby se relační kurs, vzhledem ku pravděpodobnému dalšímu stoupání ceny zlata, poopravil, totiž na nižší obsah zlata v příští minci korunové »zaokrouhlil«. Všecky tyto obavy ukázaly se záhy bezpředmětnými. Světová těžba zlata je v ustavičném vzestupu. R. 1891 činila 644 milionů korun, v průměru let 1891—1895 804 mil., v průměru let 1896—1900 již 1271 mil. K ročně. Opatření zlata pro potřeby rakousko-uherské nápravy měnové provádělo se dosud bez podstatných obtíží; v Rakousko-uherské bance, jejíž zásoba zlata činila 15. srpna 1892 ještě pouze 141,331.859 K (a 20,808.274 K devis zlatem splatných), vzrostla do 30. září 1902 na 1.092,961.312 K (a 59,839.794 K v devisách).

Slovo o »krátké přikrývce zlaté« pozbylo tedy šťastným vývojem udá-

lostí všeliké podstaty a z té strany tudíž také otázka o pravděpodobné možnosti udržeti si měnové zlato nemusila činiti nikomu starostí. Leč právě jen z té strany, nikoliv ještě z druhé, zde především závažné, kteráž v anketě měnové r. 1892 celkem byla pojímána dosti optimisticky a vůbec jen od několika málo její účastníků probrána opravdu důkladně. Byl to především prof. Sax, který si tehdy dal nemalou práci, vyšetřiti zevrubněji stav a pravděpodobný vývoj rakousko-uherské platební bilance mezinárodní. Vyrozumíváme tím slovem, jak povědomo, poměr pravidelných požadavků domácích proti cizině a cizích proti zemi zdejší, jež vyplývají z vývozu a přívozu zboží (bilance obchodní), pak z uložení domácích kapitálů v cizině a cizích u nás (bilance efektová) a z jiných pravidelných běžných příjmů a platů (na př. z dopravy zboží domácími dopravci v cizině atd.). Nebyla sice nikomu pochybnou aktivnosť bilance našeho zahraničního obchodu, ale pohříchu také ne veliká passivnosť vyplývající z vysokého zadlužení našeho v cizině, která není jenom v držení obrovských sum našich veřejných, zejména státních dluhopisů, nýbrž i jiných obligací, jakož i akcií zdejších drah a jiných závodů.

Sax tehdy zjistil na základě velice pečlivých, podle povahy věci dosti nesnadných výzkumů a výpočtů, že passivum naší platební bilance v posléz řečeném směru činí asi 150 mil. zlatých ročně, k jehož vyrovnání by bylo třeba stejně vysokého aktiva v obchodě zahraničném. Nepodaří-li se vyrovnání tímto způsobem, tedy stávají se kursy směnečné nepříznivými a musí buď kov jíti ze země anebo se docílí vyrovnání, nehledíc k nejistému léku dočasných krátkodobých kovových zápůjček ciziny, jen novým vývozem dluhopisů do ciziny, čímž sice pro okamžik kov doma se zachovává i třeba množí, ale pro budoucnosť pravidelná passivní položka ustavičně se zvyšuje o platy úrokové. Pro mimořádné poměry hrozí nad to i návrat domácích efektů z ciziny (uvržením jich na trh zdejší, jak se stalo na př. v letech 1893 a 1896 a působilo nepříznivě na zdejší kursy směnečné); za ně musí jíti opět kov ze země.

Než celkem hledělo se r. 1892 v anketě i mimo ni, přes to, že se vývoj naší obchodní bilance zahraničné následkem nově uzavřených smluv obchodních stal nejistým, k těmto otázkám dosti optimisticky. Hlavní naděje sekladla na zachování míru, neboť války byly u nás dosud nejhorším nepřítelem spořádaných poměrů měnových.

Teprve když už první řada zákonů měnových byla v platnosti a dílo opravné na základě jejich pokračovalo, když však počala se naše obchodní bilance zahraničná po uzavření smluv z r. 1891 dočasně zhoršovat a budit obavy, jež na štěstí dalším rozvojem zahraničného obchodu našeho nebyly potvrzeny, a když také první značné zvýšení kursů směnečných nad relační paritu dočasně se objevilo, tu zvýšený zájem počal se obraceti k otázce, kdy bude vlastně možno přikročiti k výplatě hotovými a na čem závisí čáky udržení pari relačního naproti cizině. Měna není pouhým problémem právním. Máme všecku příčinu dáti si záležet na dobré její definici i z té stránky. Ale především jest ona problém ekonomický. Právnicky jsem její povahu vystihl, když jsem vytkl její funkci jako zákonného platidla a zákonného měřítka hodnot (spolu podkladu všeho veřejného účtování) — leč to vše jsou jen podmínky

vnitřního pořádku národohospodářského, při měně jde o mnohem více, o základ bezpečného hodnocení ve všem domácím životě hospodářském i ve všem hospodářském poměru k cizině, což obojí beztoho zase dohromady hraje a zvláště naproti cizině je zachování stálosti měny podmínkou mezinárodní naší hospodářské platnosti a váhy, podmínkou našeho úvěru. První přechodné otřesy směnečních kursů čili jinak: první objevení se ažia všecky tyto momenty živěji připamatovalo a proto v soukromé anketě »o provádění měnové nápravy«, kterou r. 1895 uspořádala »Společnosť rakouských národohospodářů ve Vídni« a jejíž výsledky vyšly tiskem,[1]) nade vše jiné obracel se zřetel k této skutečnosti. I soukromé publikace, zejména Landesbergera, Ostersetzera a j., věnovány byly těm a příbuzným úvahám.

Připomenouti jest ovšem, že měnové zákony z r. 1892, ani pozdější, otázce terminu výplat hotovými nepraejudikovaly a také oficiální zástupci vládní v jednáních sněmoven v té věci žádného přenáhlení se nedopustili. Ano přisuzuje se tehdejšímu ministru financí Steinbachovi okřídlené slovo, že »vyplácení hotovými se zavede, jakmile bude zbytečno.« Slovo zřejmě přeostřené, kteréž mělo prostě vyjádřiti mínění, že nejpodstatnějším úkolem měnové nápravy jest zabezpečiti stabilitu měnovou, zachovati její paritu, v zákonech z r. 1892 za základ vzatou, o to že jest péči míti politikou bankovní, neboť jakmile bude stažení státovek provedeno a Rakousko-uherská banka příslušnými zásobami zlata opatřena, bude předem jejím úkolem o tento cíl se starati vykonáváním přiměřeného vlivu na trhu devisovém. Závazek její k výplatám hotovým že však může se stanoviti až pak, kde bude jisto, že tím tento základní stabilisační cíl celé nápravy nebude v nebezpečí uvržen.

Byli ovšem i tehdy ekonomisté, kteří měli za to, že vlastně se závaznou výplatou bankovek není třeba vyčkávati ničeho, že se může započíti ihned. Zlato jest lepší než papír — pravil na př. Hertzka — protože může odplynouti. Zahraniční platební bilance nemusí státu způsobovati trudy už proto, že on je naproti ní bezmocným. Obchod sám si vynucuje korrektury automaticky Musil-li kov odplynouti značnou měrou ze země, poklesnou domácí ceny, zvýší se vývoz, a zlato se zase vrátí. — Ano, kdyby jen takové automatické regulování, starý článek víry abstraktního liberálního pojímání, bylo závislo na jednoduchých podmínkách. Ale obchodní bilance také závisí na úrodách, na celní politice. »Celní válka s kterýmkoliv velkým státem středoevropským zasadila by našemu národnímu hospodářství a naší obchodní bilanci rány hluboké« — pravil zajisté správně Lecher. A jak teprve mohou zasáhnouti do takové regulující působnosti velké mezinárodní pohyby efektové, ne vždy jen vlivem korrigujícím (jdou-li ven), nýbrž opakem (jdou-li zpět). Také na to bylo již tehdy zcela trefně poukázáno Landesbergerem, známým zastancem francouzské prémiové politiky bankovní, že jest karakteristickým znakem nynějšího postavení Rakouska-Uherska v zahraničném obchodě »veliká proměna nastávající tim, že z vývozního státu agrárního přecházíme ve stav

[1]) Gutachten über die Fortführung der Valutareform in Österreich. Gesammelt und herausgegeben von der Gesellschaft österr. Volkswirte in Österreich. Vídeň 1896.

státu průmyslového, jenž dodává svým mohutnícím vrstvám průmyslovým plodiny polní dříve vyvážené« a že tudíž také postavení naše, pokud jde o obhájení nové měny, není stejné s postavením vyvinutých již států průmyslových, jakým se na př. stalo Německo.

Celkem již tehdy vzniklo mínění, že není třeba chvátati s početím závazných výplat bankovek hotovými, nýbrž pečovati předem o zachování parity. Ano ani na prosycení domácího oběhu zlatem že nesluší klásti přílišný důraz, nýbrž především na dostatečné soustředění zlata v mohutném ústředním reservoiru banky, by mohla ona propouštěním jeho dle potřeby a obratným ovládáním trhu devisového chrániti paritu měny proti nepříznivým otřesům. Mimochodem budiž podotčeno, že tenkrát Landesberger i prof. Lexis pokládali zásobu 600 mil. zlatých za dostatečný fond zlata pro úkol právě dotčený.

Ke zjevnému pessimismu, který tehdy, od polovice let devadesátých, mysle skličoval, přispívaly kromě dat statistiky našeho zahraničného obchodu i nejisté výsledky nastávající obnovy rakouskouherského vyrovnání národohospodářského a zvláště obavy před novým zřízením, jež měla dostati Rakousko-uherská banka. Hospodářská rozluka obou polovicí říše nejen že by byla v šanc dala jednotu cedulového bankovnictví, v době postupně prováděné nápravy měnové tak důležitou, nýbrž byla by vyvolala i vnitřní krisi národohospodářskou nesnadno změřitelného dosahu a všechen úspěch valutového díla dosavádního byl v nebezpečí. Pod tlakem této obavy neostýchali se Maďaři domahati se rovného zastoupení ve správě banky! Cedulová banka je činitelem ohromného dosahu při díle měnové nápravy. Ona je reservoirem drahého kovu, jí přísluší péče o zachování parity měnové, ona musí si vésti jako orgán hospodářsko-politický a nikoliv jako podnik vedený zřetelem dividendovým. Důsledek toho stanoviska vedl by k bance říšské; to by však byla nová společná záležitosť, čemuž bránily politické snahy Uher. Měla-li se tedy jednota zachovati, musil ústřední cedulový ústav zůstati podnikem akciovým, v němž se musily vybojovati rozpory veřejného zájmu obecného se soukromým hledištěm ziskovým. Dalo-li se nebezpečí těchto rozporů aspoň částečně překonati sesílením vlivu vládního v řidícím organismu správním, zbyl tu napořád ještě rozpor hospodářských zájmů obou polovic říše, jenž zavedením početní parity uherských a rakouských členů generální rady zajisté dostal mocnější vzpruhy. Že tato povážlivosť konečným upravením, daným Rakousko-uherské bance cís. naříz. z r. 1899, nebyla odklizena, jest na bíle dni, ač upříti nelze, že prozatím nová správa banky v příčině chování svého naproti dílu měnové nápravy důvodného podnětu ke stížnostem nezavdala. Banka se ve svůj úkol záhy vpravila a dovedla nejen svůj fond kovový postupně a bez otřesů trhu valutového rozmnožovati, nýbrž dovedla spolu pomocí své stále hojné zásoby devis ve zlatě splatných ovládati náš devisový trh a uchrániti paritu měnovou.

Byly-li v tomto směru, přese všecky nedostatky záruk organisačních, výsledky pro dílo valutové nápravy uspokojivé, počaly v jiném směru na obzoru vystupovati mraky ne nepovážlivé. Byla to nejistota budoucích osudů našeho zahraničného obchodu hlavně následkem rostoucího ochranářského

hnutí v Německu a nejasných vyhlídek, dojde-li vůbec k zachování společného celního území s Uhrami, jak bude vypadati nový společný všeobecný tarif celní, když k němu dojde, a jak dopadnou nové obchodní smlouvy. I bruselská konvence, jejíž ujednání vrhala zlé stíny na budoucí osudy našeho vývozu cukerního, toho důležitého činitele naší obchodní bilance zahraničné, měla na těch starostech svůj platný podíl.

Do toho stavu věcí padají úvahy autora naší knihy i jest nám se nyní obírati jejich obsahem. Spisovatel si klade dvojí otázku. Předně: jsou-li předpoklady započetí výplat hotovými opravdu již všecky splněny? Za druhé: které jiné kroky, k výplatě hotovými nehledíc, bylo by ještě učiniti na prospěch přesného provedení zákonů měnových?

Pokud se týče otázky druhé, má sice za to, že by se k dosažení ryzího rázu zlaté měny bez velkých obtíží dalo dospěti úplným demonetisováním starých kurantních mincí stříbrných (našich stříbrných zlatníků), dosud s neobmezenou platební spůsobilostí v oběhu zachovaných. Nepokládá však — a zajisté právem — věc za naléhavou. Již v soukromé anketě výše dotčené bylo ostatně z některých stran v té příčině navrhováno, aby se u stříbrných zlatníků vlastnosť zákonného platidla obmezila na sumy do určité výše, na př. do 100 neb 200 zlatých, čímž by se jim dal oficiálně ráz drobné mince jakéhosi vyššího řádu nežli jsou obsahem lehčí koruny a pětikoruny stříbrné. Rovněž spisovatel má za to, že i po započetí výplat hotovými může se v oběhu zachovati jistý kontingent bankovek dvacetikorunových (dle posledního privilegia bankovního má minimální appoint bankovkový býti 50 korun!), protože k zachování čistého rázu měny není nutno zásadně odmítati bankovky znějící na tentýž obnos, na který zní základní měnová mince kurantní (tedy zlatá 20tikoruna), na níž sobě oběh domácí beztoho těžce uvyká.

Leč to jsou přece jen otázky podružnější. Hlavní zůstává, jsou-li poměry zralé pro stanovení závazné výplaty bankovek hotovými. Spitzmüller jí dává toto určitější znění: »Má-li započetí výplatami hotovými pro zachování relační parity nové měny podstatnou závažnosť a eventuálně, je-li zřetelem na zachování parity podmíněna volba terminu pro toto opatření?« I připomíná, že v posléz řečeném znění stává se ta otázka vlastně otázkou po obsahu a cíli valutové reformy; že pak — odpovídajíce na ni — nesmíme přehlížeti, jaký úkol byl přisouzen již od počátku reformy zahájení výplat hotovými. V těch příčinách jest prý nepochybno, že účelem měnové nápravy bylo odloupnouti naši měnu od stříbra a zjednati úzké spojení její se zlatem, to jest trvalý, jak možno pevný poměr její k posléz řečenému kovu, panujícímu v soustavách měnových všech národohospodářsky vyspělých států evropských. Zákonné inartikulování podobného plánu musilo se z příčin měnové i zákonodárné techniky odíti v podobu zákonného ustanovení měny zlaté a ve slib zákonodárcův, že nastane výplata hotovými v penězích měnových. Tato byla se strany obojího zákonodárství pojímána jako závěrečný kámen měnové nápravy, jako terminus certus an incertus quando. Proto se zákony z r. 1892 schválně vyhnuly jakémukoliv přesnému určení času. Měloť už ve stadiu vypracování měnových předloh velikou váhu mínění rozhodujících kruhů, »že nelze v bližší době pomýšleti na početí výplatami hotovými a že

ustálení hodnoty peněžné na základě nové relace je cílem žádoucím, dosažitelným, ale také dostatečně daleko vytčeným.«

Na opatrnost posléz dotčených kruhů v příčině možného započetí výplat hotových měly vliv starosti o možnostech opatření dostatečného množství zlata i úvahy, dá-li stav národohospodářských poměrů očekávati příznivý rozvoj rakousko-uherské bilance platební naproti cizině.

Starost prvá odpadla účinkem neočekávaného vzrostu světové těžby zlata a jeho znenáhlým hojným nastřádáním při bance, neboť opatřilo se nejen zakázkami, jež se arci provedou beze všeho zřetele na kursy devisové a provedly se i beze všech poruch na světovém trhu, nýbrž bylo možno za dočasně příznivého stavu kursů devisových opatřiti je i z volného obchodu pouhými operacemi kupeckými. Za uspokojivých vyhlídek na trvalejší příznivost národohospodářských poměrů dalo by se již nynější zásobou vystačiti pro započetí výplat, třeba by pak jisté sumy bankovek o 10ti a 20ti korunách zůstaly v oběhu. Arci není ani tím řečeno, že by potom nebylo dalšího získání zlata se strany banky už vůbec potřeba. Budeť banka i po provedené nápravě za nedostatku značného oběhu mincí zlatých jediným reservoirem zlata v říši celé. Uváží-li se zejména, že mohou v časích kritických ještě těžké oběti vzejíti hospodářství národnímu pro zachování nové měny, nesmělo by se další rozmnožování zásob zlata u banky po míře možnosti ani pak pouštěti se zřetele.

Jest však vůbec předpoklad trvalé příznivosti a klidné normálnosti národohospodářských poměrů splněn? Kdyby jiného nebylo, sám zřetel na naši zahraniční bilanci platební vylučuje kladnou odpověď. Naše zahraničná bilance obchodní, ač zůstala značně aktivnou, neměla přece v době od r. 1892 do 1901 tak příznivý rozvoj, jaký se očekávati mohl vzhledem k uspořádanosti poměrů měnových a k tarifním smlouvám celním, se sousedními státy uzavřeným. Poměrný rozvoj našeho vývozu zůstal za rozvojem jiných států, zejména Německa. Aktivní saldo v zahraničném obchodě (vyjmouc obchod drahými kovy) činilo od r. 1891 počínajíc až do 1901 v jednotlivých po sobě jdoucích rocích milionů korun: 372·4, 237·2, 326·8, 234·0, 81·2, 178·4, 53·4, 4·8, 294·0, 312·7 a 280·9. Postaví-li se proti tomu passivná bilance effektová, kdyby ani nebývala větší než vypočetl Sax r. 1892, vyjde schodek; ale ona větší byla. Spitzmüller, který se tu dovolává nového zvláštního vyšetření v ministerstvě financí novější dobou provedeného, má vzhledem k novým velkým emisím od r. 1892, značnou měrou v cizině umístěným, za to, že pouze z našeho kapitálového zadlužení v cizině vyplývá nám (t. j. Rakousku a Uhersku) roční závazek 400—450 mil. K a že činí — vezmou-li se v počet všecky činitele zahraničné bilance, vyjímajíc saldo obchodní bilance – normální passivní saldo roční mezi 350—450 mil. korun. Na tuto výši se aktivní saldo obchodní bilance naší po celý čas od r. 1891 nikdy nepovzneslo, někdy bylo, jak viděti, proti němu považlivě malé. Měli jsme arci přes to v letech 1893—1897 přebytky přívozu drahého kovu a to průměrem ročně přes 100 mil. K, jen v letech 1898—1900 přebytky vývozu úhrnem něco přes 100 mil. K, jež novým přívozovým přebytkem drahého kovu roku 1901 zase

byly vyváženy. Z té však skutečnosti, tedy z přebytků přívozu drahokovového při průběžné passivnosti platební bilance zahraničné, není možno čerpati žádných konejšivých útěch pro otázku započetí výplatami hotovými. Neboť hlavní účasť na dosavadních přívozech drahokovu měly zakázkové obchody (Ordrebezüge), na něž je platební bilance zahraničná bez vlivu. Vždyť právě v roce největšího přívozového přebytku drahokovu (1893 : 326 mil. K) objevilo se v kursech devis a valut proti relaci měnové ažio až do 6 proc., účinek to nepříznivé bilance platební. Naopak tříletí s přebytky vývozu drahokovového vykazuje zcela normální pohyb kursů devisových a valutových, jakož vůbec od r. 1896 podobné zjevy ažia se více neopakovaly a podařilo se relační hodnotu naší měny udržeti. Kterak to bylo možno? Především uvedenými už novými vývozy efektovými a pak vlivem devisové politiky banky, která udržující stále hojné zásoby devis na zlato znějících, znenáhla se naučila čeliti otřesům kursů včasnými prodeji.

Na snadě by arci byla myšlénka, že by mohla banka tentýž vliv vykonávati také při placení hotovými — nicméně nesluší přehlédnouti, že by její postavení pak přece nebylo totožné. Nyní poskytuje pro vypořádání legitimního obchodu platebního s cizinou devisy i valuty zlaté a propouští dle svého uznání zlaté mince do oběhu vnitřního. Míra autority a vlivu, který má na trhu zlatém a devisovém, i obratnost, s jakou trh ovládá, podává záruky, že se jí odejme jen tolik zlata pro vývoz, kolik je potřebí k vyrovnání platebního passiva a k zachování relační parity. Při neznačném zvýšení kursů směnečných nad úroveň paritní jest s to, aby propuštěním poměrně skrovných množství zlata zase způsobila rovnováhu mezi poptávkou a nabídkou na trhu devisovém. I při těžších, jen když ne katastrofálních poruchách zahraničné bilance platební bude moci banka zadržeti aspoň takové zdražení devis, které by nápravu měnovou »kompromitovalo«. Oslabení jejích zásob zlata v takovém případě snad s hlediště jejího nebude více lhostejno, ale v podstatě se událo ve prospěch stálosti hodnoty peněžné a v zájmu hospodářství národního. Jinak, kdyby již byla obecně zavázána k výplatám hotovými. Jakmile devisové kursy překročí vývozový »bod zlata«, užije spekulace svého práva podávati bankovky k výplatě a zlato, kteréhož by banka byla použila ku zjednání normální úrovně kursů devisových, odvede, aby je se ziskem pro vývoz zpeněžila. »Zlato pak odplynulo pro potřeby, jež lze s hlediště nápravy měnové pokládati za illegitimní a záviseti bude na době a dosažnosti poruchy, vyplyne-li zlata tolik, že by až důvěra v měnu samu se otřásla a zachování relační parity trvale se ohrozilo.«

Proto se spisovatel přimlouvá za odklad, aby počátek výplat hotovými padl do »vzestupné větve našeho hospodářského vývoje«, tedy v poměrech, které by slibovaly jistou ustálenost. Zatím se má tato možnost připravovati 1. péčí hospodářskopolitickou, aby se aktivné saldo naší obchodní bilance povzneslo a to arci hlavně vývozem průmyslových výrobků, ježto nynější stav potřeby vlastního našeho trhu domácího a další rozvoj průmyslu vylučuje možnost povznésti vývoz plodinový. 2. Důslednou bankovní politikou diskontní, která by po míře možnosti podporovala přítok zlata. 3. Oddalováním všelikých vlivů rušivých, které by účinkovaly nepříznivě na platební

bilanci, kamž podle zkušeností let dřívějších počítá autor hlavně předčasný sestup na nižší úrokovou míru při kmeni našich papírů ukládacích.

Kdy chvíle od autora naznačená bude moci nadejíti, nedá se arci vysloviti. Na ten čas stojíme před velkou sfingou naší nové obchodní politiky. Nevíme, jaké budou účinky nového všeobecného celního tarifu, jak vypadnou nové obchodní smlouvy. A kdežto autor se v příčině velkých konversí obává následků, k jakým vedly konverse let devadesátých, ohlašuje právě finanční ministr konversi velkého slohu, již nic ani přibližně rovného v celých dosavadních finančních dějinách rakouských nelze po bok postaviti. Podobá se, že finanční správa právě té okolnosti chce vykořistiti, kterou autor naší knihy uvedl mezi příznivými okolnostmi, jež by mohly proud zlata k nám vésti, totiž velikého stlačení míry úrokové, které spůsobila deprese průmyslová v zahraničním světě, zvláště v Německu panující. Chce z ní ovšem kořistiti ve směru jiném. S jakousi pevnou důvěrou očekává náš finanční ministr, soudíc dle řeči jeho, v níž svůj velký konversový plán sněmovně poslanecké ohlašoval, že plán ten se povede. Protože ale i při nejpečlivějších výpočtech a šťastném využití všech okolností nepříznivé vlivy na náš domácí trh peněžní při konversi takových ohromných rozměrů nejsou zcela vyloučeny, na př. citelnější návrat jisté části našich v cizině umístěných efektů, jest na snadě, že sám tento plán vylučuje možnost okamžitého započetí výplat hotových. Správna jest tu jenom politika opatrnosti. Naše poměry nesnesou žádných odvážných zkoušek obtěžkacích. *Dr. Albín Bráf.*

K ažiové theorii úrokové.

Píše *C. Horáček.*

Problem úrokový, to jest otázka, proč a z jakého důvodu kapitál nese vlastníku svému důchod bez jeho přičinění, zaměstnávala již filosofy starého věku. Původně, na nevyvinutějších stupních hospodářských, kdy výrobní činitel kapitálu ještě měl daleko podřízenější význam, než dnes, byl to především smluvený důchod z kapitálu, jevící se ve způsobu úroků, jenž v tom směru bil do očí a jest znám již odpor Aristotelův a celé pozdější nauky kanonistické proti braní úroků. Odpor tento došel výrazu i v praksi církevními i světskými zákazy úrokovými, jež teprve novodobému vývoji hospodářskému podařilo se překonati.

Otázka úroková nepřestala však býti jedním z nejzajímavějších problemů národohospodářské theorie a každý čelnější theoretik byl, třeba mimovolně, nucen jí se zabývati.

Tak vznikly různé theorie o vzniku důchodu kapitálového, čili theorie úrokové. Jest zásluhou předního zástupce rakouské Mengerovy školy, *Böhm-Bawerka,* že různé tyto theorie po věcné stránce soustavně seřadil, roztřídil